

Resolució de l'expedient AO-00002/2024 relativa a la queixa del CEC (col·lectiu d'educadors i educadores de Catalunya, centres propis) sobre la problemàtica dels escapoliments de les noies adolescents

Antecedents

Vam rebre una queixa del CEC (col·lectiu d'educadors i educadores de Catalunya, centres propis) sobre la problemàtica dels escapoliments de les noies adolescents en tractament en el circuit de protecció a la infància, en la que s'indicava que es tracta d'un problema que es dona arreu del territori i que és causa de preocupació del col·lectiu professional.

Al respecte, en data 29/01/24 vam adreçar-nos a la DGAIA i en data 7/3/24 hem rebut informe d'aquesta administració al respecte.

També la Sindicatura arran de rebre queixes relacionades amb aquesta problemàtica, l'any 2023 va obrir l'actuació d'ofici Núm. 67/2023 (encara en tràmit), en el marc de la qual hem fet múltiples recomanacions destinades a aprofundir sobre com millorar la resposta a les necessitats que presenten les noies ingressades en centres de protecció, i abordar la qüestió dels escapoliments des d'una perspectiva de gènere.

Consideracions

Primera

La resposta rebuda de la DGAIA indica que:

- A la DGAIA li preocupa molt la problemàtica dels escapoliments de les noies i dels nois adolescents dels centres de protecció per les situacions de risc a les quals s'exposen i que molt sovint no es poden abordar per l'actitud refractària d'aquests al tractament i a la mesura de protecció que se'ls proposa.
- Al respecte s'indica que quan l'EIA fa una proposta d'ingrés en centre, cal tot un treball previ de l'equip que no sempre es pot fer al territori. Els Serveis Territorials de la DGAIA, quan es tracta d'aquests casos més difícils per la negativa de l'adolescent a ingressar en un centre i les dificultats de contenció amb els EIA per valorar l'opció de flexibilitzar les propostes de mesura, cerca alternatives amb els recursos d'educadors de carrer o bé realitzant propostes d'Itinerari de Protecció Individualitzat (IPI).
- Els recursos de seguiment al territori treballen per tal que, finalment, l'adolescent accepti la mesura de protecció, atès que donar suport des del territori afavoreix en determinats casos la reconducció de la situació de l'adolescent.

Segona

L'acolliment en centre residencial ha de proveir estabilitat als infants i adolescents que no poden viure amb les seves famílies. L'objectiu d'aquesta mesura és proporcionar un entorn segur, protector i educatiu, que respongui a les necessitats dels infants i adolescents. Per assolir aquesta estabilitat cal treballar fermament per evitar les dinàmiques d'escapoliments reiterats. Tot i que els centres de protecció són oberts, els i les professionals dels centres han de tenir formació per reconèixer indicadors que apunten a conductes d'escapoliment, eines i recursos per poder treballar, amb l'ajuda d'altres serveis, i treballar amb els nois i noies.

Els escapoliments d'adolescents dels centres de protecció són un dels principals factors de risc de patir situacions d'explotació sexual i violència, essent majorment exposades les noies.

El Comitè dels drets de l'infant, a través de l'Observació General núm.20 (2016) sobre l'efectivitat dels drets de l'infant durant l'adolescència, s'ha referit a la vulnerabilitat específica d'aquest col·lectiu als abusos, l'explotació sexual, i la violència, i s'ha referit a “la manca de sistemes de suport o protecció per no haver tingut l'oportunitat d'adquirir les aptituds i la capacitat necessàries per protegir-se a sí mateixos (52)” com elements que els fan més susceptibles de patir aquesta forma de victimització.

El deure de prevenció comporta l'obligació de l'administració d'adoptar una postura proactiva, anticipar-se i planificar actuacions per intentar reconduir situacions de crisi d'adolescents als centres susceptibles de comportar escapolides.

Cal garantir als equips socioeducatius dels centres de protecció formació continuada per assegurar l'aplicació d'un model d'intervenció terapèutica que assegurí que els professionals dels centres reben assessorament clínic i sessions multidisciplinars periòdiques, així com sessions de coordinació freqüents amb el CSMIJ, a fi de fer un seguiment conjunt especialitzat de les conductes de risc, entre les que es troben els escapoliments, dels nois i noies ingressats en centres de protecció.

Amb aquest objectiu, a banda de les actuacions per a la localització dels nois i noies escapolits dels centres, cal una intervenció orientada a trobar les causes i evitar la repetició amb un treball individualitzat amb l'adolescent.

En aquest sentit, cal que des de la DGAIA es doni orientacions perquè es pugui analitzar de forma sistemàtica què ha succeït durant cada escapoliment i quin és el motiu que hi ha al darrere, amb l'objectiu de poder fer un pla d'intervenció específica amb l'adolescent.

De l'anàlisi de diversos expedients de queixes tramitats des d'aquests Sindicatura s'observa que les comunicacions i actuacions de coordinació amb les forces policials per localitzar els adolescents escapolits, de vegades no resulten suficients, i han d'anar acompanyades d'un treball profund per conèixer les causes de l'escapoliment que permeti la prevenció de futurs episodis.

En algunes de les visites a recursos els equips directius han exposat la preocupació pels escapoliments, la situació d'alt risc de les noies afectades i la dificultat per intervenir des dels recursos sense un suport específic de l'administració protectora.

Per tot això, la síndica considera que reduir el nombre d'escapoliments dels centres hauria de ser un objectiu en la intervenció dels recursos residencials i en general del sistema, atès que es tracta de situacions que generen un greu risc pels nois i noies atesos.

Quan l'adolescent hagi estat separat del seu nucli familiar, s'han de valorar les possibilitats i la conveniència del seu retorn, tenint en compte l'evolució de la família des que es va adoptar la mesura protectora i fent prevaler sempre l'interès i les necessitats del menor per sobre de les de la família (art.2 LO 1/96).

Pel que fa a possibles criteris a tenir en compte per a la reducció dels escapoliments:

- El dret de l'adolescent a ser informat i escoltat, i a participar en el procés d'acord amb la normativa vigent. Un increment de l'escolta dels adolescents pot resultar útil a l'hora d'identificar necessitats que cal treballar o reforçar pel que fa al seu benestar.

- La necessitat d'estabilitat de les solucions que s'adoptin per promoure la integració efectiva i el desenvolupament del menor en la societat, així com de minimitzar els riscos que qualsevol canvi de situació material o emocional pugui ocasionar en la seva personalitat i desenvolupament futur.

- La preparació del trànsit a l'edat adulta i independent, d'acord amb les seves capacitats i circumstàncies personals.

Així mateix, de forma addicional, hi ha d'altres factors poden tenir incidència positiva en la prevenció dels escapoliments, com són:

- El treball i acompanyament familiar, així com de relacions familiars.

- L'estabilitat dels nois i noies en els recursos, la possibilitat de garantir referents estables amb els quals poder establir una vinculació significativa dins del centre.

- La preferència per recursos residencials de dimensions reduïdes i/o poder estar acompanyats amb els germans.

Tots ells factors de qualitat de vida i benestar que incideixen en els drets dels nois i noies que viuen en recursos residencials, tal i com s'ha assenyalat en múltiples queixes i actuacions d'ofici que ha tramitat aquesta Sindicatura, així com en els seus informes al Parlament.

Tercera

En les visites a centres de protecció (CA, CRAE, i CREI) realitzades des de l'Àrea d'Infància d'aquesta Institució, i amb el Mecanisme de prevenció de la tortura, ens hem anat reunint amb diversos adolescents per escoltar-los.

Una de les preocupacions que addueixen de manera reiterada és la manca de contacte amb els EAIA.

Des d'aquesta Institució, volem destacar que aquesta demanda dels adolescents de tenir més contacte amb els EAIA, és una demanda que és repeteix i que observem de manera generalitzada en la majoria de les entrevistes amb infants i adolescents dels centres de protecció visitats.

De les entrevistes realitzades es desprèn que en general refereixen que un cop ingressats al centre no han estat escoltats o massa escoltats pels EAIA. Alguns exposen que no han tingut cap entrevista amb l'EAIA des que són ingressats al centre, d'altres refereixen que han estat ells (via l'equip psicològic del centre) els que han demanat poder ser escoltats per l'EAIA, i d'altres addueixen que l'EAIA només ha acudit al centre quan han tingut problemes, però no quan estan bé.

Per l'exposat, manifesten que necessitarien poder ser més escoltats pels EAIA i participar més en l'estudi familiar, així com comptar amb més informació respecte l'evolució de la situació per situar-se respecte la temporització i pronòstic de la mesura, i sobre el seu futur després dels 18 anys.

En la Guia de bones pràctiques per a centres del Sistema de protecció a la infància i l'adolescència es recull el dret d'escolta i de participació dels infants i adolescents en les decisions que es prenguin en la seva situació personal:

Els professionals han d'actuar de manera proactiva per conèixer l'opinió dels infants sobre totes les decisions de separació provisional o definitiva, els canvis de centre i, en general, tot allò que suposi canvis importants en la seva situació personal.

És necessari facilitar que els infants expressin els seus desitjos, i aquests desitjos s'han de tenir en compte. Els infants han de tenir l'oportunitat de ser escoltats i, si escau, que el seu desacord es tingui en compte seriosament en la presa de decisions. Aquesta escolta ha de servir per detectar els factors que influeixen en els escapoliments dels infants que resideixen als centres.

Cal crear espais de participació i estimular, de la forma més adequada al moment evolutiu, la participació de l'infant sempre que sigui possible. Quan sigui en interès de l'infant, cal buscar també la implicació de la família.

D'acord amb la seva edat, s'ha de procurar que els infants participin al màxim en la presa de decisions sobre les qüestions que els concerneixin.

La resposta a les necessitats de l'infant o adolescent i a les de la seva família requereix que la intervenció tingui un caràcter interdisciplinari. Cap organització que abordi problemes socials té capacitat de donar totes les respostes des de si mateixa.

S'ha de garantir que l'actuació dels diferents equips i serveis amb un infant i amb la seva família resulti coherent i unitària. Part de l'efectivitat d'aquesta actuació estarà condicionada per conèixer quins són els seus límits i coordinar-se amb altres equips que han d'intervenir en el cas, ja sigui amb l'infant o amb la família.

Tant l'infant com la família tenen dret que se'ls clarifiquin les responsabilitats i els papers de cadascuna de les persones i institucions que treballen amb ells.

De l'exposat es desprèn que la demanda de tenir més contacte amb els EAIA podem dir que és generalitzada i es repeteix en les entrevistes a adolescents tutelats ingressats en centres.

Encara que aquesta demanda no estigui quantificada a nivell estadístic en relació al nombre total d'adolescents tutelats ingressats en centres, i que representi una mostra petita, resulta exemplificativa i tenint en compte que procedeix de l'escolta i petició que han fet a una Institució de Defensa de Drets, cal per tant ser tinguda en compte.

Recomanacions

Tenint en compte que la mesura d'ingrés en centre no és una mesura coercitiva, ni privativa de llibertat, cal treballar conjuntament amb els infants i adolescents per evitar els escapoliments dels centres de protecció, introduint la perspectiva de gènere. Per l'exposat, en la mateixa línia que l'AO 67/2023 destinada a estudiar els escapoliments, us demanem:

- **Relació de totes les dades possibles relatives als escapoliments d'infants i adolescents tutelats, per mesos (gener-desembre 2023), edat dels nois i noies, situació actual (escapolits o retornats), temps fora dels centres, reiteracions, noms dels centres de protecció, entre d'altres que ajudin a fer el diagnòstic actual.**
- **Incorporar mecanismes d'escolta per part dels EAIA dels infants i adolescents ingressats en centres que permetin el treball de la seva situació al centre, així com de la seva relació amb la seva família.**
- **Des de la Sindicatura demanem que la DGAIA, en coordinació amb els EAIA referents, emprengui un procés d'anàlisi dels casos d'escapoliments amb indicadors mesurables que desemboqui en resultats analitzables que ajudin a entendre les causes dels escapoliments a fi de planificar mesures de millora que puguin contribuir a prevenir-los.**
- **Aquesta anàlisi hauria de poder aportar criteris orientats a la prevenció, treball en xarxa, treball terapèutic individualitzat i amb la família.**
- **L'anàlisi hauria de parar especial atenció als casos d'escapoliments per part de noies incorporant-hi la perspectiva de gènere, tenint en compte les conductes de risc associades que solen donar-se en les noies.**
- **L'anàlisi hauria de poder orientar la formació i el suport necessaris que permetin als professionals de centres reconèixer els indicadors de conductes i situacions de crisi susceptibles d'acabar amb escapoliments i intervenir de forma especialitzada per intentar prevenir-los, en coordinació amb d'altres serveis.**
- **Que el nombre de contactes dels EAIA amb els i les adolescents tutelats ingressats en centres pugui ser una dada explotada qualitativa i estadísticament.**

- **Per finalitzar, us demanem la vostra valoració respecte altres indicadors susceptibles de ser analitzats o mesures possibles a introduir per evitar la reiteració d'escapoliments que suposen un fracàs del sistema de protecció i generen encara més vulnerabilitat a infants i adolescents que han estat tutelats per l'Administració precisament per protegir-los i evitar-los situacions d'alt risc amb les seves famílies.**

Agraïrem que ens feu saber la vostra posició davant d'aquesta Resolució i les mesures que s'adoptaran al respecte. Amb la seguretat de la vostra col·laboració.